

# Grala, Hieronim

---

"The origin of Rus, t. I: Old scandinavian sources other than the sagas", Omeljan Pritsak, Cambridge 1981 : [recenzja]

---

Przegląd Historyczny 76/4, 917-918

---

1985

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

Suzanne Teillet, *Dès Goths à la nation gothique. Les origines de l'idée de nation en Occident du V<sup>e</sup> au VII<sup>e</sup> s.*, Société d'Édition des Belles-Lettres publiée sous le patronage de l'Association Guillaume Budé, Paris 1984, s. 672, 2 mapy.

Praca dotyczy istotnych zagadnień związanych z narodzinami średniowiecznej Europy. Poczucie wspólnoty państwa — imperium Rzymskiego — oparte na prawie, na kulturze i tradycji upadało stopniowo w czasie wędrówek tych ludów, które tak w świadomości własnej jak i obywateli cesarstwa stanowiły obcy czynnik w dotychczasowym systemie politycznym świata. Plemieniem, które odgrywało szczególnie ważną rolę w przemianach zachodzących w Europie byli Goci. Kiedy i w jakich okolicznościach ich świadomość grupowa, plemienna — zmieniała się w warunkach tworzenia państw na gruzach imperium rzymskiego? Autorka w oparciu m.in. o kroniki Jordanesa, Grzegorza z Tour, pisma Kasjodora i Izydora z Sewilli stara się na to pytanie odpowiedzieć ukazując jak z plemiennych tradycji, poczucia własnej wartości, odrębności kulturalnej, na bazie dawnych stosunków panujących w prowincjach rzymskich rozdziły się inne więzi międzyludzkie, które miały być w przyszłości dominujące w społeczeństwach Europy. Wśród Wizygotów w Hiszpanii w ciągu 200 lat wykształciło się poczucie przynależności do ojczyzny, którą autorka nazywa narodową. Już u Izydora występują idee „Hiszpanii”, obszaru zamieszkałego przez Gotów. Dzieło Jana de Bidar stanowi dalszy dowód wykształcenia się „ojczyzny narodowej” różniącej się od innych — Franków, Greków czy Longobardów. Słusznie chyba autorka podkreśla znaczenie czynników zewnętrznych, walk z sąsiadami, wrogości Rzymian wobec barbarzyńców w tworzeniu się tej jedności. Napewno też ma rację kiedy zwraca uwagę na rolę czynników psychologicznych, w których istotną rolę grało poszukiwanie własnej wartości, dążenie do rekompensaty wobec tradycji miejscowej — rzymskiej. Czym był *gens* w świadomości ówczesnych ludzi — możnaby jednak dyskutować. To prawda, że w ciągu VI w. do treści mieszczących się w tym pojęciu doszły pojęcia własnego króla, własnego prawa, własnej historii i określenie terytorium ojczyzny. Czy *patria Gothorum* oznaczała jednak już wówczas pojęcie niezależne od podziałów politycznych, od ludzi posiadających własną ziemię — zdobytą, rządzoną odrębnymi prawami — możnaby dyskutować. Czy już wówczas „Hiszpania wizygotów” stanowiła wartość nadrzędną w stosunku do osoby panującego, przywilejów zdobywców? Jeśli nawet tak zaczynało być, to trudno stwierdzić ilu było przedstawicieli narodu politycznego, świadomie używających tego terminu. Niemniej obszerna książka S. Teillet stanowi na pewno istotny punkt wyjścia do dyskusji nad kształtowaniem się społeczeństw narodowych, nad nowymi treściami więzi charakterystycznych dla Europy średniowiecznej, dla przemian przekształcających w długim ciągu historii plemiona w narody.

H.S.

Omeljan Pritsak, *The Origin of Rus' t. I: Old Scandinavian Sources other than the Sagas*, „Harvard Ukrainian Research Institute Monograph Series”, Cambridge-Massachusetts 1981, s. 926.

Prezentowana pozycja stanowi pierwszą część imponującego w zamierzeniu szesnastotomowego przedsięwzięcia O. Pritsaka, jednego z najbardziej renomowanych ukraińskich emigracyjnych historyków. Poza t. I, poświęconym źródłom skandynawskim, z wyjątkiem sag, przydatnym do badań nad Rusią w skład jego wejść mają jeszcze: t. II — poświęcony sagom, t. III — źródłom orientalnym, ze szczególnym uwzględnieniem przekazów arabskich i perskich, zamykający część źródłową

t. IV, traktujący o świadectwach bizantyńskich, łacińskich i słowiańskich, oraz stanowiące część analityczną t. V i VI, z których ostatni dopiero stanowić ma właściwą, a od dawna przez autora zapowiadaną, syntezę problemu początków Rusi. To bardzo szerokie ujęcie, o ile doczeka się realizacji, polskiemu czytelnikowi niewątpliwie kojarzyć się będzie *per analogiam* z monumentalnymi „Początkami Polski” prof. H. Łowmiańskiego.

W sygnalizowanym tomie w orbicie zainteresowań autora znalazły się m.in. zabytki prawa i geograficznej literatury islandzkiej, a przede wszystkim inskrypcje runiczne. Właśnie fragmenty pracy poświęcone runom (r. 13—18, s. 303—463), wraz z uzupełniającym je bezpośrednio dodatkiem nr 1 (s. 587—660), stanowiącym runiczne *who's who*, a dodatkowo zawierającym zestawienie inskrypcji, należą bodaj do najwartościowszych części pracy.

Można spodziewać się, że niniejsza praca zapoczątkuje kolejną fazę dyskusji wokół tzw. kwestii normańskiej.

Wydaje się, że ustalenia Pritsaka, aczkolwiek inspirujące, wymagają często dokładnej weryfikacji. Bez wątpienia, pozostaje to w związku z faktem, że aczkolwiek autor jest uczonym o światowej sławie, to swoje sukcesy święcił na polu orientalistyki, a szczególnie altajologii, natomiast jego dorobek „ruski” nie przedstawia się zbyt imponująco (składa się na niego kilka artykułów poświęconych m.in. „Słowu o pułku Igora” (1972), kontaktom rusko-połowieckim (1981), przybyciu Waregów (1977). W tej sytuacji tak kolosalne przedsięwzięcie musi budzić obawy co do równej eksperyencji autora w dziedzinie źródeł np. bizantyńskich, jak w kwestii orientalnych. Również w obszernej bibliografii można wskazać istotne braki, chociażby w postaci części dorobku H. Łowmiańskiego, studium N. N. Iljina (1957), czy świeższych prac E. A. Mielnikowej. Mimo, że w bibliografii sygnalizuje się publikacje genealogiczne, zabrakło w niej podstawowej pracy J. Forssmana (1970).

Mimo niemałej liczby podobnych mankamentów praca Pritsaka stanowi ważne wydarzenie naukowe. Niemniej, dla uzyskania globalnej oceny pracy oczekiwać należy pełnej realizacji przedsięwzięcia.

H.G.

Patricia Kennedy Grimsted with the collaboration of Irena Sułkowska-Kurasiowa, *The "Lithuanian Metrika" in Moscow and Warsaw: Reconstructing the Archives of the Grand Duchy of Lithuania. Including an Annotated Edition of the 1887 Inventory compiled by Stanisław Ptaszycki*. Published jointly with the Institute of History of the Polish Academy of Sciences, Cambridge, Massachusetts 1984, s. 73+279+109, mapa, ilustr.

Wytrawna badaczka zasobów archiwalnych radzieckich i polskich daje wnikliwą monografię Metryki Litewskiej, tego podstawowego źródła do dziejów Wielkiego Księstwa Litewskiego od drugiej połowy XV do końca XVIII wieku. Zaczyna od uściśleń terminologicznych i wyjaśnienia nazwy „Metryka Litewska”, aby poprzez dzieje akt składających się na ten szczególnego rodzaju zespół, będące konsekwencją porozbiorowej historii politycznej Rzeczypospolitej, przedstawić obecny podział materiałów (też efekt „wielkiej polityki”) między Centralne Archiwum Państwowe Akt Dawnych w Moskwie (CGADA) i Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (AGAD). Szczegółowo omawia także rodzaje i typy ksiąg wchodzących w skład Metryki (księgi wpisów, księgi spraw publicznych, sigillata i sumariusze, księgi sądowe, inwentarze i lustracje dóbr, księgi poselskie). Zasadniczą część książki stanowi reprint „Opisanija knig i aktow Litowskoj Metriki” Stanisława